

Ольга РОЗГОН,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

**ДОГОВІР ПРО ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ
ДО ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї**

Згідно зі ст. 256-1 Сімейного кодексу України (далі — СК) *приймною* є сім'я, яка добровільно взяла на виховання і спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування.

Кандидати у прийомні батьки подають до органу, який створює прийомну сім'ю, документи, зазначені у п. 16 Положення про прийомну сім'ю¹, у тому числі письмову згоду всіх повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом із такими кандидатами, на утворення прийомної сім'ї, засвідчену нотаріально.

Після ухвалення рішення про утворення прийомної сім'ї між прийомними батьками та органом, який ухвалив таке рішення, укладається *договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання і спільне проживання*.

Отже, природа взаємовідносин прийомних батьків і дітей має договірну основу, виникає на підставі договору, в якому дитина є особою, на користь якої укладається договір. Такий договір передбачає умови виховання дитини у прийомній сім'ї, виходячи з індивідуальних особливостей дитини та її законних прав та інтересів.

У науковій і навчальній літературі склалися три основні думки щодо галузевої природи правовідносин, які виникають між органом опіки та піклування і *приймними батьками* та кваліфікуються як цивільно-правові, трудові або сімейні.

Прихильники першої вважають, що цей договір є різновидом цивільно-правових договорів. Так, правовідносини, що виникають між прийомними батьками та органом опіки і піклування, кваліфікуються Л.Ю. Міхеєвою як цивільно-правові, оскільки «в наявності зобов'язання, що виникає з договору відплатного надання послуг, що укладається на певний строк».²

Прихильники другої думки говорять про *трудовий характер* договору. Так, І.М. Половцев вважає, що відносини, які складаються при влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування, є трудовими, оскільки діяльність прийомних батьків не можна охарактеризувати як виконання підрядних робіт, відсутній кінцевий матеріалізований результат, а прийомні батьки отримують оплату не відповідно до договору, а відповідно до положень закону.

¹ Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

² *Михеева Л.Ю.* Опека и попечительство: теория и практика / Л.Ю. Михеева; под ред. Р.П. Мананкова. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 368 с. – С. 84.

А кошти органами опіки та піклування згідно із законодавством виплачуються з огляду на існування між громадянином і органом опіки та піклування трудових відносин. І це, на думку науковця, прямо впливає з назви нормативно-правових актів про оплату праці батьків-вихователів.³

Прихильники третьої думки вважають, що цей договір є договором у сімейному праві. Зокрема, С.Ю. Чашкова обґрунтовує належність договору про влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до сімейно-правових, оскільки укладення договору є проявом ситуаційного методу регулювання сімейних відносин, коли потрібно враховувати індивідуальні особливості дитини і потенційного батька-вихователя в конкретній ситуації.⁴

Крім того, деякі автори правову природу договору про влаштування дітей на виховання взагалі не окреслюють. Так, це питання залишається без розгляду в М.В. Антокольської, А.М. Нечаєвої, Л.М. Пчелінцевої.⁵

Договір як підстава виникнення зобов'язання у прийомній сім'ї є юридичним фактом. Воля осіб, які бажають бути прийомними батьками, спрямована на

те, щоб стати учасниками цих сімейних відносин — створити прийомну сім'ю, і виражається у заяві до органу опіки та піклування. Згода органу опіки і піклування втілюється в ухваленні рішення щодо певних осіб бути прийомними батьками.

Сторонами договору *про влаштування дітей до прийомної сім'ї* є органи опіки та піклування, прийомні батьки (подружжя або особа, яка не перебуває у шлюбі) та прийомні діти (діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, які будуть влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї).

Державним органом, який реалізує свої повноваження на підставі закону, може бути *орган опіки та піклування*, і при укладанні договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї із прийомними батьками.

Як доречно зазначає Л.М. Зілковська, факт ухвалення адміністративно-правового акта про створення прийомної сім'ї та участі суб'єкта владних повноважень як сторони договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї не дає підстав вважати його адміністративним у розумінні п. 14 ч. 1 ст. 3 КАС України, яка визначає адміністративний договір як дво- або багатосторонній правочин, зміст якого складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією зі сторін правочину. До того ж *метою договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї* є організація, однак не управління, до того ж зміст договору не має організаційно-управлінського характеру, а його предмет не передбачає здійснення управлінських дій.⁶

Цікавої позиції дотримується Л.Ю. Міхеєва, яка стверджує, що по-

³ Половцев И.Н. Краткий комментарий к Закону Санкт-Петербурга «О размере оплаты труда приемных родителей». – СПб: «ГЕЛИКОН-ПЛУС», 2001. – 55 с. – С. 11.

⁴ Чашкова С.Ю. Проблемы правового регулирования отношений в приемной семье // С.Ю. Чашкова // Защита прав ребенка в современной России: материалы науч.-практ. конф.; отв. ред. А.М. Нечаева. – М., 2004. – С. 150.

⁵ Свижа О.О. Понятие, функции и отраслевая принадлежность договора об организации деятельности детского дома семейного типа // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D, Экономические и юридические науки: научно-теоретический журнал. – Новополоцк: ПГУ. – 2013. – № 5. – С. 167–171 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://elib.psu.by:8080/bitstream/123456789/155/1/Svizha_2013-5-p167.pdf

⁶ Зілковська Л.М. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї // Наука і правоохорона. – 2013. – № 1. – С. 261–264.

станова про призначення опікуна (піклувальника) є формою, в якій наявні одночасно два юридичних факти — договір, що тягне за собою виникнення зобов'язальних правовідносин (акцепт про прийняття оферти, пропозиції з боку опікуна), та адміністративний акт, який створює для опікуна (а іноді й піклувальника) правовий статус, що дозволяє йому в зовнішніх відносинах бути представником підопічного.⁷

Іншу точку зору має С.Ю. Чашкова, яка вважає, що *договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї* — це договір, який *не має самостійного значення у виникненні прийомної сім'ї*. Тільки за наявності інших юридичних фактів (що є за своєю природою адміністративними фактами) він є елементом фактичного складу створення прийомної сім'ї.

Договір про передання дитини на виховання до прийомної сім'ї створює для прийомних батьків та органів опіки і піклування відповідні взаємні права та обов'язки. Але при цьому «сукупний обсяг» прав та обов'язків сторін уже встановлений законодавством і полягає у створенні найбільш сприятливих умов для виховання й утримання прийомних дітей. За допомогою такого договору відбувається уточнення таких умов стосовно конкретної ситуації. Принципово питання про взяття на себе обов'язків та отримання прав на виховання дитини прийомними батьками вирішується на стадії ухвалення рішення про можливість їм бути такими щодо конкретних дітей.⁸

Договір укладається виключно в інтересах дитини з метою визначення умов,

за яких вона передається на виховання до прийомної сім'ї та реалізується її право на сімейне виховання. Однак дитина не є стороною договору, а це вказує на те, що такий договір (як і договір про створення дитячого будинку сімейного типу) є договором на *користь третьої особи*.

Отже, цей договір є двостороннім, оплатним і консенсуальним, а також договором на користь третьої особи, договором приєднання і змішаним.

Слід визнати, що договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї є реальним, оскільки права та обов'язки у сторін не можуть виникати до моменту передання органом опіки і піклування прийомним батькам.⁹ Спробуємо із цим не погодитися, оскільки укладений договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї породжує право батьків-вихователів на передання їм дитини на виховання.

Незважаючи на те, що сторонами у договорі є прийомні батьки й орган опіки та піклування, всі їхні *права й обов'язки спрямовані на забезпечення належного виховання та утримання дітей*, які залишилися без батьківського піклування. Таким чином, складається *триланкова система договірних зв'язків*, тобто *прийомні батьки мають взаємні права й обов'язки щодо органу опіки та піклування*, а також *певні права й обов'язки щодо прийомних дітей*. У цьому випадку можна стверджувати, що по відношенню до прийомних батьків та органу опіки і піклування *прийомні діти є третіми особами* в договорі.¹⁰

⁷ Михеева Л.Ю. Опека и попечительство: теория и практика / Л.Ю. Михеева; под ред. Р.П. Мананкова. — М.: Волтерс Клувер, 2004. — 368 с. — С. 135.

⁸ Чашкова С.Ю. Система договорных обязательств в российском семейном праве: дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2004. — 197 с. — С. 152.

⁹ Звенигородская Н.Ф. Семейно-правовые сделки: проблемы классификации // Вестник Омского университета. — Серия «Право». — 2011. — № 4. — С. 79–87 // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/semeyno-pravovye-sdelki-problemy-klassifikatsii-family>

¹⁰ Сімейне право: підручник / за заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2016. — 512 с. — С. 458.

Основними правами й обов'язками прийомних батьків, передбаченими договором *про влаштування дітей до прийомної сім'ї*, є виховання дітей, піклування про їх здоров'я, духовний, моральний і фізичний розвиток, навчання, підготовка до праці. Інші правовідносини, що породжуються цим комплексним договором, мають допоміжний характер, але акцесорними у традиційному значенні їх назвати не можна, оскільки вони можуть існувати самостійно, незалежно від основного зобов'язання.¹¹ Отже, весь комплекс правовідносин, які генеруються договором, групується навколо сімейних правовідносин прийомних батьків і прийомних дітей, сприяючи досягненню основної мети договору — створенню найкращих умов для забезпечення особистих і майнових прав дитини.

Аналізований договір є *взаємним*. Відповідно до Положення про прийомну сім'ю орган, який ухвалив рішення про створення прийомної сім'ї, та прийомні батьки як сторони договору мають певний обсяг обов'язків по відношенню один до одного, кожному з яких відповідає певне право вимагати виконання цього обов'язку.

Хоча договір *про влаштування дітей до прийомної сім'ї* передбачає отримання прийомними батьками плати за його виконання, його *неможливо вважати трудовим*. Він не має строкового характеру, почасової оплати, нормованих завдань, норм обслуговування тощо. Що стосується винагороди прийомних батьків, то механізм призначення і виплати їм грошового забезпечення установлюється Кабінетом Міністрів України, а їх діяльність характеризується як надання соціальних послуг.¹²

¹¹ Собчак А.А. Смешанные и комплексные договоры в гражданском праве // Советское государство и право. – 1989. – № 11. – С. 61–66. – С. 64.

¹² Зілковська Л.М. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї // Наука і правоохорона. – 2013. – № 1. – С. 261–264.

Предметом договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї є дії прийомних батьків щодо виховання прийомної дитини, створення їй сприятливих умов для освіти і розвитку, здійснення захисту її прав та інтересів, турботи і догляду за нею, що вчиняються за певну плату за сприяння і контролю з боку органу опіки та піклування.

За допомогою створення прийомної сім'ї відбувається задоволення інтересів дітей, які в цьому випадку перетинаються з публічним інтересом держави і суспільства. Винагорода, по суті, виплачується за те, що приватні особи (прийомні батьки) виконують функцію держави з виховання дітей, які залишилися без піклування батьків.¹³

За договором *про влаштування дітей до прийомної сім'ї* прийомні батьки зобов'язуються: створити належні умови для всебічного розвитку дітей, отримання ними освіти, підготовки до самостійного життя та праці; захищати права та інтереси дітей; проводити щороку їхнє медичне обстеження та виконувати рекомендації лікарів; співпрацювати з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді; у разі виникнення у прийомній сім'ї несприятливих умов для утримання, виховання та навчання прийомних дітей повідомляти про це місцеву службу у справах дітей, дотримуватися вимог законодавства про захист інтересів дітей та охорону дитинства; використовувати в повному обсязі та виключно за призначенням державну соціальну допомогу, надану прийомним дітям, для забезпечення їхнього повноцінного харчування, утримання, виховання, розвитку й освіти. Прийомні батьки мають *право*: отримати інформацію про стан здоров'я, фізичний і розумовий розвиток дітей, яких вони бажають взяти на виховання; приймати матеріальну, фінансову й іншу благодійну

¹³ Чайшкова С.Ю. Система договорных обязательств в российском семейном праве: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – 197 с. – С. 158.

допомогу, яка надається фізичними та юридичними особами для прийомної сім'ї; ознайомлюватися зі звітами, які щорічно складає місцева служба у справах дітей.

Прийомній сім'ї щомісяця виділяються кошти на харчування прийомних дітей, придбання для них одягу, взуття, м'якого інвентарю, лікарських засобів, предметів особистої гігієни, іграшок, книжок тощо відповідно до встановлених нормативів.

Статтею 1 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»¹⁴ передбачено, що громадяни України, у сім'ях яких виховуються та проживають неповнолітні діти, мають право на державну допомогу у випадках і на умовах, передбачених цим Законом та іншими законами України.

Відповідно до п. 5 Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною» (далі — Порядок № 81)¹⁵ уповноважений орган призначає соціальну допомогу і грошове забезпечення за заявою батьків-вихователів та одного із прийомних батьків.

Згідно зі ст. 22 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачено, що отримувачі державної допомоги зобов'язані повідомляти

органи, що призначають і здійснюють виплату державної допомоги, про зміну всіх обставин, які впливають на виплату допомоги. Суми державної допомоги, виплачені надміру внаслідок зловживань із боку громадян (у результаті подання документів зі свідомо неправдивими відомостями, неподання відомостей про зміни у складі сім'ї, приховування обставин, що впливають на виплату державної допомоги тощо), стягуються згідно із законом.

Представництво від імені та в інтересах дитини охоплює широке коло правовідносин. Прийомні батьки є представниками дітей як у цивільно-правовому, так і у процесуальному сенсі. Як *цивільно-правові представники* прийомних дітей вони мають значно більший обсяг прав, ніж як процесуальні представники, оскільки останні можуть вчиняти тільки юридичні дії процесуального характеру.¹⁶ Але права законних представників на укладення правочинів та здійснення інших юридичних дій обмежуються чинним законодавством, яке встановлює порядок здійснення зазначених дій опікунами малолітніх дітей. Ці правила поширюються і на правочини, які укладають прийомні батьки як цивільно-правові представники. Слід зауважити, що, оскільки цивільно-правовий представник діє замість особи, яку він представляє, прийомні батьки мають право укладати правочини замість прийомних дітей, які є малолітніми, в установленому нормами статей 68, 71–72 Цивільного кодексу України порядку (далі — ЦК). Таким чином, вони повністю замінюють малолітніх прийомних дітей у цивільно-правовому обігу і своїми діями набувають для них прав та обов'язків.

Обсяг повноважень процесуальних представників визначений ст. 44 Цивільного

¹⁴ Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 5. – Ст. 21.

¹⁵ Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»: постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 81 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 8. – С. 57. – Ст. 293. – Код акта 38648/2007.

¹⁶ *Скловский К.И.* Представительство в гражданском праве и процессе (вопросы теории: сущность, содержание структура): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Скловский Константин Ильич. – Ростов на Дону, 1981. – 153 с. – С. 42.

процесуального кодексу України. За загальним правилом, процесуальний представник не заміщає сторону в цивільному судочинстві, а діє поряд із нею на захист її суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, але законний представник, зокрема опікун малолітньої особи, повністю діє замість особи, яка представляється. Тобто відповідно до процесуального законодавства обов'язок процесуального представництва триває у прийомних батьків до досягнення дитиною повноліття, а у виняткових випадках — до досягнення нею 14-річного віку. Обов'язок цивільно-правового представництва прийомних батьків припиняється з досягненням дітьми 14 років.¹⁷

Прийомні діти проживають і виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18 років, а в разі навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах — до досягнення 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

Цікавою є думка, що заходи відповідальності за порушення сімейних прав і невиконання чи неналежне виконання сімейних обов'язків *доцільно визначати* й у договорі про влаштування дітей до прийомної сім'ї, на випадок повернення прийомними батьками або батьками-вихователями дитини у зв'язку зі строковим розірванням договору, оскільки з вини прийомних батьків були створені несприятливі умови для утримання, виховання і навчання дитини.¹⁸

¹⁷ Сімейне право: підручник / за заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2016. — 512 с. — С. 459.

¹⁸ Єфремова І.О. Договірна відповідальність у сімейному праві // Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 17 лютого 2017 р.). — Х.: Право, 2017. — 338 с. — С. 294–296. — С. 296.

Дія договору *про влаштування дітей до прийомної сім'ї припиняється* у разі виникнення у прийомній сім'ї несприятливих умов для виховання дітей і спільного проживання (важка хвороба прийомних батьків, зміна їх сімейного стану, відсутність взаєморозуміння батьків із дітьми, конфліктні стосунки дітей), невиконання прийомними батьками обов'язків щодо належного виховання, розвитку та утримання дітей, порушення схеми антиретровірусної терапії дитини, повернення дітей рідним батькам (опікуну, піклувальнику, усиновителю), досягнення дитиною повноліття, досягнення батьками пенсійного віку, за згодою сторін та з інших причин, передбачених договором, а також за появи обставин, які є перешкодою для призначення осіб прийомними батьками.

Закон безпосередньо не визначає долю договору на випадок припинення шлюбу подружжям, яке є прийомними батьками. Однак у разі, коли прийомна сім'я заснована подружжям, на нашу думку, договір не може продовжувати дію і має бути переукладений за заявою того з подружжя, хто виконуватиме функції прийомного батька/матері. Для цього потрібне відповідне рішення органу, який ухвалював створення прийомної сім'ї, та переоформлення дитини до прийомної сім'ї, заснованої окремою особою, яка не перебуває у шлюбі.

Внаслідок припинення дії договору сім'я позбавляється статусу прийомної сім'ї, а орган опіки та піклування зобов'язаний вирішити питання про подальше влаштування дітей і вжити вичерпних заходів щодо *запобігання* поверненню (влаштуванню) дітей до інтернатних закладів.¹⁹

¹⁹ Сімейне право України: підручник / [Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. — К.: Юрінком Інтер, 2016. — 520 с. — С. 444.

При досягненні дитиною повноліття вона втрачає право користування житловим приміщенням, що належить прийомній сім'ї.

Так, позивач звернулася до суду про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням.²⁰

Відповідно до Положення про прийомну сім'ю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565, прийомні діти виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I–IV рівня акредитації — до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. У разі утворення прийомної сім'ї прийомні батьки беруть за плату прийомних дітей на власну житлову площу за наявності відповідних санітарно-гігієнічних і побутових умов (належного стану житлового приміщення, необхідної житлової площі, належного санітарного стану, наявності необхідних меблів, побутової техніки та інших предметів тривалого вжитку, наявності умов для проживання, виховання і розвитку дитини). На підставі рішення про утворення прийомної сім'ї між прийомними батьками та органом, який ухвалив рішення про її утворення, укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання і спільне проживання (далі — договір) за формою згідно з додатком.

Дія договору припиняється у разі виникнення у прийомній сім'ї несприятливих умов для виховання дітей і спільного

проживання (тяжка хвороба прийомних батьків, зміна їх сімейного стану, відсутність взаєморозуміння батьків із дітьми, конфліктні стосунки дітей), невиконання прийомними батьками обов'язків щодо належного виховання, розвитку та утримання дітей, порушення схеми антиретровірусної терапії дитини, повернення дітей рідним батькам (опікуну, піклувальнику, усиновителю), досягнення дитиною повноліття, досягнення батьками пенсійного віку, виявлення обставин щодо навмисного виведення дитини із прийомної сім'ї з метою усиновлення її іноземцями, за винятком ситуацій, якщо іноземець є родичем дитини, за згодою сторін та з інших причин, передбачених договором, а також за наявності обставин, зазначених у ст. 212 СК.

За таких обставин, оскільки ОСОБА_2 втратив право користування житловим приміщенням на підставі досягнення повноліття, з 26 серпня 2015 р. вибув із прийомної родини ОСОБА_1, суд вважає, що сервітут, установлений договором про влаштування дітей на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї від 01 грудня 2011 р. № 2, у частині права користування ОСОБА_2 нерухомим майном ОСОБА_1 припинився, і відповідач втратив право на користування спірним нерухомим майном. Доказів укладення цивільно-правових угод із приводу користування чужим майном після припинення сервітуту він не надав, внаслідок чого є таким, що втратив право користування житловим приміщенням.

Отже, зібрані у справі докази та їх оцінка з урахуванням положень статей 391, 406 ЦК України вказують на наявність підстав для визнання відповідача таким, що втратив право користування житловим приміщенням.

Водночас суд зазначає, що положення ч. 2 ст. 405 ЦК України не можуть бути застосовані у цих правовідносинах,

²⁰ Про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням: рішення Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 02.02.2017. Справа № 183/6183/16 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64516922>

оскільки відповідач не набув статусу члена сім'ї позивача, відсутній за зареєстрованим місцем проживання у строк менше 1 року.

Зауважимо, що в разі припинення дії договору припиняється функціонування прийомної сім'ї, але це може призвести до певних спорів на практиці, наприклад, *виникає переплата державної соціальної допомоги* на дитину-сироту і грошового забезпечення прийомній сім'ї.

Так, позивач звернувся до суду з позовом до відповідача ОСОБА_2 про стягнення надміру виплачених коштів, мотивуючи позовні вимоги тим, що Рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради від 08.11.2012 р. № 2722 «Про утворення прийомної сім'ї та передачу малолітньої дитини на виховання та спільне проживання» утворено прийомну сім'ю на базі родини гр. ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, 09.11.2012 р. між виконавчим комітетом Вінницької міської ради та ОСОБА_2 укладено договір про влаштування дитини ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_2, на виховання та спільне проживання у прийомній сім'ї.

Згідно із протоколом № 650007 від 27.11.2012 р. ОСОБА_2 було призначено соціальну допомогу на прийомну дитину і грошове забезпечення як одному із прийомних батьків з 09.11.2012 р. по 01.08.2017 р. Фінансування витрат здійснювалося за рахунок субвенції з державного бюджету (п. 12 Порядку № 81). Перерахування допомоги у разі встановлення іншого прожиткового мінімуму здійснювалося без додаткового звернення прийомного батька.

Рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради від 15.10.2015 р. № 2342 припинено з 15 жовтня 2015 р. дію договору між виконавчим комітетом Вінницької міської ради і прийомним батьком ОСОБА_2 від 09.11.2012 р. «Про влаштування дитини на вихован-

ня та спільне проживання у прийомній сім'ї» у зв'язку із заявами прийомного батька та прийомної дитини ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_3, і влаштуванням дитини під піклування. Цим рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради Департамент було зобов'язано з 15.10.2015 р. припинити виплату державної соціальної допомоги на дитину-сироту ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_3, і грошового забезпечення прийомному батькові за надання ним соціальних послуг у прийомній сім'ї за принципом «гроші ходять за дитиною».

Про припинення функціонування прийомної сім'ї відповідач ОСОБА_2 позивача не повідомив, у зв'язку з чим *виникла переплата державної соціальної допомоги* на дитину-сироту і грошового забезпечення прийомній сім'ї за період з 15.10.2015 р. по 31.10.2015 р. у розмірі 1590,74 грн., яку позивач просить стягнути з відповідача на його користь.

У разі зміни розміру пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги батьки-вихователі або прийомні батьки протягом трьох робочих днів із моменту отримання відповідної інформації зобов'язані повідомити про це уповноважений орган для проведення відповідного перерахунку розміру раніше призначеної соціальної допомоги (абз. 3 п. 8 Порядку № 81).

Якщо батьками-вихователями або прийомними батьками невчасно надано інформацію про зміну розміру пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги, що призвело до надмірної виплати коштів, уповноважені органи: повідомляють батькам-вихователям або прийомним батькам про обсяг надміру виплачених коштів і строки їх повернення (абз. 5 п. 8 Порядку № 81); вирішують питання про стягнення надміру виплачених коштів у судовому порядку в разі неповернення їх добровільно батьками-вихователями або прийомними батьками (абз. 7 п. 8 Порядку № 81).

Як вбачається з розрахунку переоплати за особовим рахунком № 650007 (а. с. 22) у зв'язку із припиненням функціонування прийомної сім'ї, ОСОБА_2 грошові кошти як допомога прийомним сім'ям у жовтні 2015 р. були переоплачені на суму 1590,74 грн.

Про цю перевиплату позивач листом від 24.03.2016 р. повідомив відповідача (а. с. 23), однак кошти ОСОБА_2 у добровільному порядку не були повернуті.

Відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Згідно із ч. 1 ст. 1212 ЦК особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави, зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Частиною 1 ст. 1213 ЦК України визначено, що набувач зобов'язаний повернути потерпілому безпідставно набуто майно в натурі.

Таким чином, оцінивши допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок в їх сукупності за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів суд доходить висновку, що відповідачем було безпідставно отримано державну соціальну допомогу на дитину-сироту і грошове забезпечення прийомному батькові за період з 15.10.2015 р. по 31.10.2015 р. у розмірі 1590,74 грн., оскільки з 15.10.2015 р. припинене функціонування прийомної сім'ї та ним отримано інший статус, а саме

призначено піклувальником неповнолітньої сироти — дитини ОСОБА_3, та відповідно законодавством передбачено інший порядок виплати допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, тому позовні вимоги підлягають задоволенню в повному обсязі.

Прийомні батьки розміщують прийомних дітей на власній житловій площі за наявності відповідних санітарно-гігієнічних і побутових умов. Вони є законними *представниками* прийомних дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники, а також несуть персональну відповідальність за життя, здоров'я, фізичний і психічний розвиток прийомних дітей та дотримання принципу конфіденційності інформації щодо стану здоров'я дитини і т. ін.²¹

Припинення функціонування прийомної сім'ї може бути, зокрема, при *конфліктних стосунках між дітьми та вихователями*, вкажемо на такому прикладі судової практики.

Так, позовні вимоги²² мотивовані тим, що рішенням виконавчого комітету Донецької міської ради від 18.04.2012 р. № 83 була створена прийомна сім'я ОСОБА_1, до якої були влаштовані малолітній ОСОБА_2 та повнолітній ОСОБА_3, які мають статус дітей-сиріт і перебувають на первинному обліку в службі у справах дітей.

Позивач просить суд припинити функціонування прийомної сім'ї ОСОБА_1 та вважати таким, що вибув із прийомної сім'ї ОСОБА_1, неповнолітнього

²¹ Сімейне право України: підручник / [Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера та ін.]; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 520 с. – С. 440.

²² Про припинення функціонування прийомної сім'ї: рішення Вугледарського міського суду Донецької області від 14.08.2017. Справа № 223/481/17 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68395275>

ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, і вважати таким, що втратило чинність, рішення виконавчого комітету від 18.04.2012 р. № 83 «Про створення прийомної сім'ї ОСОБА_5 і передання їй на виховання та спільне проживання малолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2 і неповнолітнього ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_3». Вважати таким, що втратив чинність, наказ керівника військово-цивільної адміністрації м. Вугледар Донецької області від 28.10.2015 р. № 160 «Про забезпечення функціонування прийомної сім'ї ОСОБА_1, яка перемістилась із тимчасово окупованої території».

Відповідачка забрала ОСОБА_2 до м. Донецька, яке є тимчасово окупованою територією України, де між ним, відповідачкою та його рідним братом — ОСОБА_3 виник конфлікт, під час якого ОСОБА_2 розбили губу та ніс, у зв'язку з чим останній самовільно і самотійно повернувся до м. Вугледара. У зв'язку з конфліктною ситуацією, яка виникла у цій прийомній сім'ї, було двічі зібрано комісію з питань захисту прав дитини, за результатами ОСОБА_1 написала заяву на ім'я міського голови ОСОБА_9 про зупинення функціонування її прийомної сім'ї на території м. Вугледара.

Відповідачка ОСОБА_1 в судове засідання 09.08.2017 р. з'явилась, однак із невідомих для суду причин до початку розгляду справи залишила залу судового засідання.

Позовні вимоги підлягають задоволенню виходячи з такого. Договором про забезпечення функціонування прийомної сім'ї, укладеним 05 листопада 2015 р. № 1 між військово-цивільною адміністрацією м. Вугледар Донецької області в особі керівника ОСОБА_9 і прийомною сім'єю ОСОБА_1, на прийомну матір покладено обов'язок створення належних умов для всебічного розвитку дитини, захисту прав та інтересів дитини. Приймна мати несе

відповідальність за прийомну дитину згідно із законодавством (а. с. 19–20).

Договір про забезпечення функціонування прийомної сім'ї № 1 від 01 листопада 2016 р., укладений між Вугледарською міською радою в особі міського голови ОСОБА_9 і прийомною сім'єю ОСОБА_1, дублює положення вищезазначеного договору № 1 від 05 листопада 2015 р. (а. с. 21–22).

Наказом Служби у справах дітей Вугледарської міської ради № 22 від 04.05.2016 р. малолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, поставлено на облік як дитину, яка перебуває у складних життєвих обставинах (а. с. 23).

Із листа Вугледарського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Вугледарської міської ради від 06.07.2017 р. № 257/02-08, і заяв ОСОБА_2, ОСОБА_10, ОСОБА_14 до міського голови ОСОБА_9 та начальника служби у справах дітей ОСОБА_6 вбачається, що між ОСОБА_2 та прийомною матір'ю останнім часом відносини ускладнилися, постійно виникають конфлікти. Відповідачка направила дитину працювати до міста ОСОБА_7, силоміць, із погрозами відправити її до інтернату, вивезла ОСОБА_2 на тимчасово окуповану територію до м. Донецька.

Відповідно до витягу із Протоколу № 7 засідання комісії з питань захисту прав дитини від 20.07.2017 р., ОСОБА_1 підтвердила, що дійсно під час перебування у м. Донецьку між нею та ОСОБА_2 виникла сварка і вона направила ОСОБА_2 одного, без супроводу до міста ОСОБА_7, до родичів, щоб він спробував самотійно працювати. Про зазначений факт не повідомила ні службу у справах дітей, ні центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Планує надалі проживати в м. Донецьку та, якщо ОСОБА_2 не багатиме проживати з нею, вона не заперечуватиме

проти припинення функціонування її прийомної родини. У свою чергу, ОСОБА_2 повідомив, що не бажає більше проживати у родині ОСОБА_15 та переїздити до м. Донецька. За результатами проведеного засідання комісія вирішила звернутися до суду з позовом про припинення функціонування цієї прийомної сім'ї (а. с. 28–30).

Як вбачається із заяв ОСОБА_1 міському голові ОСОБА_9, та просить припинити функціонування прийомної сім'ї у зв'язку з тим, що між нею та прийомним сином ОСОБА_2 виникла конфліктна ситуація, непорозуміння (а. с. 60, 61–64).

Згідно із ч. 2 ст. 256-2 СК прийомні батьки несуть обов'язки щодо виховання та розвитку дітей, передбачені ст. 150 цього Кодексу. Зокрема, відповідно до неї батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав і свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини, піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя, поважати дитину. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Відповідно до ч. 1 ст. 256-4 СК, п. 5 постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565 «Про затвердження положення про прийомну сім'ю» рішення про утворення прийомної сім'ї ухвалюється, зокрема, виконавчими органами міських, районних у містах (в разі утворення) рад на підставі заяви сім'ї чи окремої особи, які виявили бажання утворити прийомну сім'ю, за поданням відповідного висновку служби у справах дітей виконавчих органів міських,

районних у містах (в разі утворення) рад про можливість утворення прийомної сім'ї за результатами проходження курсу підготовки і рекомендацією відповідного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Зазначена сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, обов'язково інформується про стан здоров'я, фізичний і розумовий розвиток дітей, яких вони бажають взяти на виховання та спільне проживання.

Згідно із ч. 2 ст. 256-4 СК, п. 6 постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565 «Про затвердження положення про прийомну сім'ю» на підставі рішення про утворення прийомної сім'ї між прийомними батьками й органом, який ухвалив рішення про її утворення, укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання.

Дія договору припиняється у разі, зокрема, виникнення у прийомній сім'ї несприятливих умов для виховання дітей і спільного проживання (відсутність взаєморозуміння батьків із дітьми, конфліктні стосунки дітей), невиконання прийомними батьками обов'язків щодо належного виховання, розвитку та утримання дітей, порушення схеми антиретровірусної терапії дитини.

У разі припинення дії договору сім'я позбавляється статусу прийомної, а питання про подальше влаштування дітей вирішується органом опіки і піклування (дітей, уражених ВІЛ-інфекцією, — органом опіки і піклування на підставі висновку закладу охорони здоров'я), який вживає вичерпних заходів щодо запобігання поверненню (влаштуванню) дітей до інтернатних закладів.

Згідно з пунктами 5, 11 постанови Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 356 «Про затвердження Порядку забезпечення діяльності прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які перемістились із тимчасово окупованої

території або районів проведення анти-терористичної операції» рішення про забезпечення функціонування прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу ухвалюється, зокрема, виконавчим комітетом міської ради за поданням служби у справах дітей за фактичним місцем проживання чи перебування сім'ї на підставі поданої прийомними батьками заяви про забезпечення функціонування прийомної сім'ї.

У судовому засіданні встановлено і ніким не спростовано, що між відповідачкою та її прийомним сином ОСОБА_2 відсутнє взаєморозуміння, в останнього склалися конфліктні стосунки як із самою ОСОБА_1, так і з її рідним братом — ОСОБА_3, який також виховувався і продовжує мешкати у прийомній сім'ї ОСОБА_1. Окрім того, в судовому засіданні було встановлено низку кричущих фактів, які свідчать про невиконання та неналежне виконання ОСОБА_1 покладених на неї обов'язків із виховання дитини, зокрема, застосування по відношенню до дитини як фізичного насильства, так і психологічного та морального тиску, що свідчить про виникнення у прийомній сім'ї несприятливих умов для виховання дитини. З огляду на зазначене, суд вважає необхідним і доцільним припинити функціонування прийомної сім'ї ОСОБА_1 та вважати таким, що вибув із прийомної сім'ї ОСОБА_1, неповнолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_4.

Окремо суд вважає за необхідне зазначити, що з наданих до суду письмових доказів вбачається, що відповідачка не заперечує проти припинення функціонування її прийомної сім'ї, і навіть самостійно зверталась із письмовими заявами до міського голови м. Вугледара ОСОБА_9 із проханнями припинити функціонування її прийомної сім'ї.

Вирішуючи питання про визнання рішення виконавчого комітету Донецької

міської ради від 18.04.2012 р. № 83 «Про створення прийомної сім'ї ОСОБА_5 і визначення їй на виховання та спільне проживання малолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2 і неповнолітнього ОСОБА_13, ІНФОРМАЦІЯ_3», таким, що втратив чинність, суд виходить із такого.

Відповідно до п. 13 постанови Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 № 356 «Про затвердження Порядку забезпечення діяльності прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які перемістились із тимчасово окупованої території або районів проведення антитерористичної операції» рішення про припинення дії договору про забезпечення функціонування прийомної сім'ї, влаштування або вибуття дітей із прийомної сім'ї ухвалюється органом, який ухвалив рішення про забезпечення функціонування прийомної сім'ї.

Так, прийомну сім'ю ОСОБА_1 було створено на території м. Донецька рішенням виконавчого комітету Донецької міської ради № 83 від 18.04.2012 р. Однак, як вбачається зі ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2015 р. № 1275-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України» м. Донецьк належить до переліку міст, на території яких здійснювалася антитерористична операція, і на теперішній час є тимчасово окупованою територією України, тому будь-які органи, їх посадові та службові особи та їх діяльність на території цього міста вважаються незаконними.

З огляду на зазначене, беручи до уваги, що рішення № 83 від 18.04.2012 р. про

створення прийомної сім'ї ОСОБА_1 та визначення їй на виховання і сумісне проживання ОСОБА_2 та ОСОБА_3, було ухвалене виконавчим комітетом Донецької міської ради, яке відповідно до положень п. 13 постанови Кабінету Міністрів України від 04 червня 2015 р. № 356 «Про затвердження Порядку забезпечення діяльності прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які перемістились із тимчасово окупованої території або районів проведення анти-терористичної операції» і має ухвалювати рішення про припинення дії договору про забезпечення функціонування прийомної сім'ї ОСОБА_1, однак не є перереєстрованим на підконтрольній території державній владі України та не здійснює свої повноваження, суд вважає можливим і необхідним розглянути питання визнання рішення виконавчого комітету Донецької міської ради від 18.04.2012 р. № 83 таким, що втратило чинність, у судовому порядку.

Так, на час розгляду цієї справи особами, які були визначені до прийомної сім'ї ОСОБА_1 рішенням виконавчого комітету Донецької міської ради від 18.04.2012 р. № 83 на виховання та сумісне проживання, є: ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, стосовно якого суд дійшов висновку про необхідність визнання його таким, що вибув із прийомної сім'ї, та ОСОБА_13,

ІНФОРМАЦІЯ_6, який на час розгляду справи є повнолітньою особою, тому відповідно до п. 6 Постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565 «Про затвердження положення про прийомну сім'ю» дія договору про забезпечення функціонування прийомної сім'ї стосовно нього має бути припинена.

Таким чином, суд дійшов висновку, що рішення виконавчого комітету Донецької міської ради від 18.04.2012 р. № 83 «Про створення прийомної сім'ї ОСОБА_5 і передання їй на виховання та спільне проживання малолітньої ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_2 і неповнолітньої ОСОБА_13, ІНФОРМАЦІЯ_3» має бути визнане таким, що втратило чинність.

Окрім того, враховуючи, що суд дійшов висновку про доцільність припинення функціонування прийомної сім'ї ОСОБА_1 та визнання таким, що втратило чинність, рішення виконавчого комітету Донецької міської ради від 18.04.2012 р. № 83 про створення прийомної сім'ї ОСОБА_1, також вважає необхідним визнати наказ керівника військово-цивільної адміністрації м. Вугледар Донецької області від 28.10.2015 р. № 160 «Про забезпечення функціонування прийомної сім'ї ОСОБА_1, яка перемістилась із тимчасово окупованої території» таким, що втратив чинність. ✖